

УДК [349: 341.215.43] (477)

Макарчук Віталій Володимирович –

кандидат юридичних наук, асистент кафедри теоретико-правових та соціально-гуманітарних дисциплін
Білоцерківського національного аграрного університету

Vitalii V. Makarchuk –

candidate of juridical sciences, assistant of the department of theoretical legal, social and humanitarian disciplines,
Bila Tserkva National Agrarian University
(8/1 Soborna pl. Bila Tserkva, Kyivska oblast, 09117 Ukraine)

Місце міграційного права в системі права України

В статті розглянуто характеристику міграційних процесів в Україні та світі. Відображено різні підходи до визначення місця міграційного права в системі права України. Показано складові міграційного права як галузі права та науки. Проаналізовано зв'язки міграційного права з іншими галузями права.

Ключові слова: міграція, міграційні відносини, міграційні процеси, правове регулювання, галузь права, правовий інститут.

В статье рассмотрено характеристику миграционных процессов в Украине и мире. Отражены различные подходы к определению места миграционного права в системе права Украины. Показано составляющие миграционного права как отрасли права и науки. Проанализированы связи миграционного права с другими отраслями права.

Ключевые слова: миграция, миграционные отношения, миграционные процессы, правовое регулирование, отрасль права, правовой институт.

V. V. Makarchuk The Place of Migration Law in the System of Law of Ukraine

The article describes the characteristics of migration processes in Ukraine and the world. Different approaches to determining the place of migration law in the system of law of Ukraine are reflected. The components of migration law as a branch of law and science are shown. The links between migration law and other areas of law are analyzed.

Migration Law of Ukraine is an independent branch of the national legal system, which shall be understood as scientifically based, objectively existing relationship of institutions and regulations that constitute a single independent branch of law. It is the internal construction, determined order and placement of its constituent parts, due to the nature of migratory relations. Considering the system of migration law of Ukraine from the perspective of internal construction, it is necessary to structurally isolate the elements: immigration and legal rules and institutions of migration law.

The scholars distinguish internal and mixed migration legal institutions. Thus, internal institutes are immigration institute, emigration institute, institute of departure from Ukraine, institute of freedom of movement through Ukraine, institutes of returning repressed persons, formerly deported peoples and others. An example of mixed migration legal institute of Ukraine is institute of extradition, because the arising social relationships in this area cannot be regulated by only one branch of law.

The objective preconditions of the migration law of Ukraine are determined. The concepts and categories of the research of the migration law are described. The definition of conceptual and categorical apparatus of study is proposed, based on a critical understanding of scientific advances in this field. The definition of immigration law is given, its specificity is disclosed.

Keywords: migration, migration relations, migration processes, legal regulation, branch of law, legal institute.

Постановка проблеми. Міграція – доволі гостра проблема не тільки в Україні а й в світі. Останнім часом видно значне поживлення міграційних процесів, яке пов'язане з політичними і соціально-економічними змінами в багатьох країн світу.

Якщо міграційні процеси будуть перебувати поза межами правового регулювання, то це сприятиме їх неконтрольованому збільшенню. Особливе місце займає державна стратегія міграційної політики, що є правовим рішенням України, яке забезпечувало б її національні інтереси відповідно до наявних можливостей в економічній сфері.

Міграція населення - складний правовий механізм врегулювання інтересів населення і держави. Особливо важливим сьогодні залишається дослідження правового механізму у сфері регулювання та управління міграції населення в Україні в умовах децентралізації. Подальший же процес розвитку міграційного права в Україні тісно пов'язаний з євроінтеграційними та глобалізаційними тенденціями, учасником яких є Україна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та невирішені проблеми. Питання місця міграційного права в системі права України в своїх працях торкаються такі науковці як Супруновський А.І., Дудник Р. М., Римаренко Ю. І., Голобородько Д. В. та Василенко І. К.. Разом з тим, доцільно розглянути правові думки з цього приводу та проаналізувати зв'язки міграційного права з іншими галузями права

Метою цієї статті є загальний аналіз міграційних процесів в Україні та світі, відображення різних підходів до визначення місця міграційного права в системі права України, показати його складові як галузі права та науки і проаналізувати зв'язки міграційного права з іншими галузями права.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні Україна є в основному транзитною країною для міграції іноземців або країною постачальником українців-мігрантів, особливо зважаючи на воєнні події на сході держави та анексію Криму. Так на думку українського дослідника Супруновського А. І. на даний час існує «... безпрецедентне розширення масштабів міжнародної міграції і формування своєрідної «нації мігрантів»; розширення географії міжнародних міграцій, залучення до орбіти

світових міграцій практично всіх країн і територій світу; зміна структури міграційних потоків відповідно до потреб глобального ринку праці; набуття визначального значення економічною і, перш за все, трудовою міграцією; неухильне зростання нелегальної імміграції; збільшення масштабів і розширення географії вимушених міграцій; зростання значущості міжнародної міграції населення в демографічному розвитку світу і, перш за все, приймаючих країн; суперечність між національним і транснаціональним регулюванням міграційних потоків». [1, с. 11-12]

Дудник Р. М. вказує на суперечливу ситуацію, що склалася у сфері правового регулювання міграційних відносин: «з одного боку, очевидно, що міграція є особливою сферою правового регулювання, а з іншого – в цю сферу часто втручається інший аспект, який не має до міграції прямого відношення; так, міграція є багатоплановим явищем суспільного життя, що поєднує економічний, політичний, етнічний, культурний та інші аспекти, тому в умовах невизначеності предмета правового регулювання можуть виникати тенденції до змішування цих аспектів у сфері права». [2, с. 20]

Взагалі у юридичній науковій думці відображаються різні підходи до визначення місця міграційного права в системі права України. Прихильники першого підходу вважають, що міграційне право є самостійною галуззю права, прихильники другого підходу зазначають його комплексність, а прихильники третього підходу відносять інститути міграційного права до інших галузей права (конституційного, адміністративного чи міжнародного публічного). [3, с. 45]

Іноді міграційне право поділяють на такі складові як адміністративне міграційне право, кримінальне міграційне право, трудове міграційне право, міжнародне міграційне право тощо.

Тривалий час вважалося, що міграційні суспільні відносини регулюються нормами інших галузей права - конституційного, адміністративного, кримінального тощо. Так, інститут правового статусу іноземців та осіб без громадянства, інститут притулку традиційно належали лише до інститутів конституційного права; інститут свободи пересування, інститут вільного вибору місця проживання - до

адміністративного та житлового права; інститут екстрадиції - до кримінального права. [4, с. 7]

Вищезазначені правові інститути, враховуючи розвиток міграційних відносин, набули змішаного характеру. Тобто вони з'явилися на межі суміжних галузей права і таким чином вони стали міжгалузевими, комплексними інститутами.

Щодо розуміння комплексної галузі права, слід погодитися з позицією Мельника Р. С., який вважає, що нині у вітчизняній юридичній науці відсутня усталена теорія розмежування норм публічного (адміністративного) та приватного права. [5] Він це пов'язує з особливостями історичного розвитку вітчизняної юридичної теорії. За радянських часів на офіційному рівні поділ права на приватне та публічне заперечувався та не визнавався [6, с. 134]. Враховуючи відсутність у СРСР спеціалізованих судів, зокрема адміністративних, він вважає, що такий поділ не мав і практичного сенсу, оскільки в СРСР не виникало необхідності пошуку відповіді на питання про те, якому суду підвідомча та або інша справа. З огляду на це на момент початку функціонування в Україні адміністративних судів українська правнича наука виявилася неготовою задовольнити потреби українського судочинства у сфері розмежування публічного (адміністративного) та приватного права [7, с. 242-244]. На даний час юридична наука має окремі думки з приводу критеріїв розмежування публічного та приватного права. [8, с. 49]

На думку українського дослідника Супруновського А.І.: «міграційне право України – це самостійна галузь національної правової системи, під якою необхідно розуміти науково обґрунтований, об'єктивно існуючий зв'язок інститутів і норм, що становлять єдину самостійну галузь права». Він виділяє наступні міграційно-правові інститути: внутрішні (інститут імміграції, інститут еміграції, інститут виїзду за межі України, інститут свободи пересування територією України, інститут повернення репресованих осіб, раніше депортованих народів тощо) та змішані (інститут видачі фізичних осіб). [1, с. 15]

Голобородько Д. В. наголошує, «...що міграційне право перебуває на перехідній стадії формування: воно вже велике для «штанців» адміністративного права, але ще не зовсім

розкрилось та не набуло всіх особливих рис, що певною мірою, характеризують самостійну правову галузь». [9, с. 223] Кінцевим результатом розвитку міграційного права, на його думку, має стати кодифікація цієї галузі права. [9, с. 226]

Щодо міграційного права як науки, то дослідник Василенко І. К. вважає, що «як наука вона є ширшою категорією, ніж галузь права та навчальна дисципліна, тому що вона вивчає такі питання, які не входять у поняття галузі міграційного права і не вивчаються в курсі зазначеної навчальної дисципліни, зокрема: перспективи реформування сучасного міграційного права; співвідношення міграційно-правових інститутів; взаємозв'язок міграційного права з іншими юридичними та неюридичними (управління, економіка, демографія, політологія, соціологія) науками; використання досягнень зарубіжної міграційно-правової науки тощо». [10]

Для більш повного розуміння місця міграційного права в системі права України науковець Василенко І. К. проаналізував його зв'язки з іншими галузями права. Так, найбільш тісний зв'язок спостерігається між міграційним правом і **конституційним правом**, яке становить основу всіх галузей права, включаючи й міграційне. Предметом конституційного права є, передусім, суспільні відносини, які складаються у зв'язку із реалізацією конституційного статусу людини і громадянина, забезпеченням права людини на свободу пересування і вільний вибір місця проживання, створенням умов для захисту інших прав і свобод та ін. Конституційні положення закріплюють положення щодо громадянства, національного режиму, правового статусу фізичних осіб – громадян України, іноземців, осіб без громадянства і біженців, основні засади діяльності держави та її органів. Таким чином, приписи норм конституційного права слугують вихідною основою для норм міграційного права, які регулюють суспільні відносини у сфері міграційних процесів. У нормах міграційного права розвиваються і деталізуються положення Конституції України та інших джерел конституційного права щодо пріоритетності діяльності держави у сфері забезпечення прав і свобод людини і громадянина, їх обов'язків і взаємної відповідальності.

Взаємозв'язок та взаємообумовленість міграційного та міжнародного права простежується, перш за все, за предметом правового регулювання. Міжнародне право являє собою систему норм, які регулюють відносини між державами та іншими суб'єктами міжнародного права, створюваних шляхом узгодження позицій учасників цих відносин і забезпечених у разі необхідності індивідуальним чи колективним примусом. Міграційне право також певною мірою стосується сфери регулювання міжнародних відносин, і передусім, це знаходить свій прояв у його окремих інститутах: реадмісії, повернення раніше депортованих народів, притулку тощо. Крім того, це проявляється і в міжнародному регулюванні міграційних правовідносин, передусім шляхом укладання міждержавних дво- та багатосторонніх угод у сфері міграції.

Настільки ж тісно міграційне право пов'язане з адміністративним правом, яке регулює з метою реалізації завдань і функцій держави суспільні відносини управлінського характеру, які складаються у сфері виконавчої і розпорядчої діяльності органів виконавчої влади, внутрішній організаційній діяльності інших державних органів, а також у процесі здійснення громадськими організаціями, їх органами зовнішніх юридично-владних повноважень. Якщо адміністративне право встановлює правовий статус органів виконавчої влади у сфері управління міграційними процесами та їх компетенцію, а також засади адміністративної правосуб'єктності громадян України, іноземців, осіб без громадянства та біженців і визначає основні засади їх адміністративної відповідальності тощо, то міграційне право конкретизує механізми реалізації цими суб'єктами саме міграційно-правового статусу у відповідних правовідносинах.

Певні зв'язки існують між міграційним правом і трудовим правом у сфері регулювання службових відносин. Норми останнього визначають статус юридичних і фізичних осіб як учасників трудового процесу. Що стосується норм міграційного права, то вони регулюють відносини, пов'язані із застосуванням праці трудових мігрантів, порядком надання дозволу на їх працевлаштування в Україні, забезпечення належних умов праці та соціального забезпечення.

Міграційне право досить тісно пов'язане з цивільним і сімейним правом, передусім у сфері забезпечення майнових і особистих немайнових прав мігрантів, прав у шлюбних і сімейних відносинах. Крім того, у зв'язку з поширенням тенденцій до укладання шлюбів між іноземцями та громадянами України особливої актуальності на сьогодні набуває врегулювання їх сімейно-правових відносин а також всебічного захисту від запобігання порушення прав і можливих зловживань з боку шлюбних контор і агенцій.

Міграційне право межує з фінансовим правом, яке регулює відносини, що складаються у процесі фінансово-бюджетної діяльності держави. Для регулювання цих відносин використовується адміністративно-правовий метод. Однак фінансове право визнане самостійною галуззю, оскільки регулювання мобілізації, розподілу та використання грошової маси в державних інтересах має велике значення і характеризується специфічними особливостями. При цьому відносини, що виникають з приводу фінансування діяльності державних органів і установ, які виконують покладені на них функції у сфері міграційних процесів, а також витрат на такі заходи, як видворення за межі України іноземців чи осіб без громадянства, котрі порушили правила перебування, утримання пунктів тимчасового тримання цих осіб тощо регулюються як фінансовим, так і міграційним правом.

З низкою норм кримінального права пов'язаний зміст норм міграційного права про відповідальність за міграційне правопорушення. Так, норми адміністративного законодавства встановлюють адміністративну відповідальність за правопорушення у сфері міграційних процесів, а норми кримінального законодавства – відповідальність за вчинення більш суспільно небезпечних діянь – злочинів.

Міграційне право також пов'язане із земельним (аграрним) правом, оскільки певна частина відносин, віднесених до предмету земельного права регулюється нормами міграційного права, передусім в частині участі в аграрно-правових відносинах іноземців.

Крім того, міграційне право пов'язане і з процесуальними галузями права – кримінально-процесуальним, адміністративно-процесуальним, господарсько-

процесуальним і цивільно-процесуальним правом, оскільки розгляд справ про правопорушення у сфері міграційних процесів як у судовому, так і в адміністративному порядку ґрунтується на загальних процесуальних засадах.

У взаємозв'язку міграційного права з іншими галузями права проявляється, на думку Василенка І.К., його статусний характер як галузі національного права України, враховуючи, що носіями міграційно-правового статусу є широке коло різних суб'єктів міграційного права України; статус яких у процесі міграції змінюється з одного на інший (адміністративно-правовий, цивільно-правовий,

процесуальний, статус учасників трудових правовідносин тощо), що є предметом міграційного права України. [11 с. 158]

Висновки. На даний час міграційне право є порівняно новою галуззю права, і як наука та навчальна дисципліна має сенс для вивчення враховуючи сучасні реалії суспільного життя в Україні. Відмінність міграційного права від інших галузей характеризує його самостійність, водночас схожість з іншими галузями права відображає їхні зв'язки у єдиній системі права України.

Список використаних джерел:

1. Супруновський А. І. Міграційне право в системі права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Одеса, 2011. 19 с.
2. Дудник Р. М. Міграційне право як цілісність. *Правова держава*. Одеса, 2018. № 30. С. 18–22.
3. Цекалова Н. І. Межі правового регулювання міграційного права. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2016. Вип. 3 (2). С. 43-48.
4. Хабриєва Т. Я. Миграционное право как структурное образование российского права. *Журнал российского права*. 2007. № 11. С. 3-16.
5. Мельник Р. С. Система адміністративного права України: монографія. Харків: Вид-во Харківського національного університету внутрішніх справ, 2010. 398 с.
6. Банчук О. А. Публічне і приватне право: історія українських вчень та сучасність. Київ: Конус-Ю, 2008. 184 с.
7. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків: Консум, 2001. 656 с.
8. Мельник Р. С., Бевзенко В. М. Загальне адміністративне право : навчальний посібник / за ред. Р. С. Мельника. Київ: Ваіте, 2014. 376 с.
9. Голобородько Д. В. Міграційне право України: проблеми становлення як самостійної правової галузі. *Публічне право*. Київ, 2015. № 1. С. 219– 224.
10. Василенко І. К. Протидія незаконній міграції населення з країн Азії до Європи територією України (організаційно-правовий аспект): монографія. Донецьк: ВОНР ДЮІ ЛДУВС, 2008. 172 с.
11. Василенко І. К. Співвідношення міграційного права із суміжними галузями права. *Міграційне право: курс лекцій*. URL: https://studopedia.su/8_64042_tema---mIgratsIyne-pravo-yak-galuz-prava-predmet-sistema-dzherela-mIgratsIynogo-prava.html.

References:

1. Suprunovskyi A. I. Migrantsiine pravo v systemi prava Ukrainy: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.01. Odesa, 2011. 19 s. (in Ukrainian)
2. Dudnyk R. M. Migrantsiine pravo yak tsilisnist. *Pravova derzhava*. Odesa, 2018. № 30. S. 18-22. (in Ukrainian)
3. Tsekalova N. I. Mezhi pravovoho rehuliuвання migrantsiinoho prava. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Serii: Yurydychni nauky*. 2016. Vyp. 3 (2). S. 43-48. (in Ukrainian)
4. Khabryeva T. Ya. Myhratsyonnoe pravo kak strukturnoe obrazovanye rossyiskoho prava. *Zhurnal rossyiskoho prava*. 2007. № 11. S. 3-16. (in Russian)

5. Melnyk R. S. Systema administratyvnoho prava Ukrainy: monohrafiia. Kharkiv: Vyd-vo Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav, 2010. 398 s. (*in Ukrainian*)
6. Banchuk O. A. Publichne i pryvatne pravo: istoriia ukrainskykh vchen ta suchasnist. Kyiv: Konus-Yu, 2008. 184 c. (*in Ukrainian*)
7. Skakun O. F. Teoriia derzhavy i prava: pidruchnyk. Kharkiv: Konsum, 2001. 656 c. (*in Ukrainian*)
8. Melnyk R. S., Bevzenko V. M. Zahalne administratyvne pravo: navchalnyi posibnyk / za red. R. S. Melnyka. Kyiv: Vaite, 2014. 376 s. (*in Ukrainian*)
9. Holoborodko D. V. Mihratsiine pravo Ukrainy: problemy stanovlennia yak samostiinoi pravovoi haluzi. *Publichne pravo*. Kyiv, 2015. № 1. S. 219-224. (*in Ukrainian*)
10. Vasylenko I. K. Protydiia nezakonnii mihratsii naseleння z krain Azii do Yevropy terytoriiu Ukrainy (orhanizatsiino-pravovyi aspekt): monohrafiia. Donetsk: VONR DIuI LDUVS, 2008. 172 s. (*in Ukrainian*)
11. Vasylenko I. K. Spivvidnoshennia mihratsiinoho prava iz sumizhnymy haluziamy prava. *Mihratsiine pravo: kurs lektzii*. URL: https://studopedia.su/8_64042_tema---mIgratsIyne-pravo-yak-galuz-prava-predmet-sistema-dzherela-mIgratsIynogo-prava.html (*in Ukrainian*)